

№ 11 (316)
Сакавік 2010 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

- **Новае выданне: тапаніміка – Чэрвеньшчыны –** стар. 2
- **Ваколцы Мінска: Заслаўе – скарб для наведніка** стар. 4
- **Памяць: магілы славетных асобаў –** стар. 6

«Сакавік часамі снегам сее,
а часамі сонцам грэе»

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

На тым тыдні...

3 сакавіка ў Мёрскім гісторыка-этнаграфічным музеі адкрылася **выстаўка «Вясельная»**, якую арганізавала Рэспубліканская маладзёжная грамадская арганізацыя «Студэнцкае этнаграфічнае таварыства». Яго сябры сабралі шмат вясельнай атрыбутыкі і вырашылі паказаць жыхарам розных гарадоў краіны. Дагэтуль выстаўка праходзіла ў суседнім Браславе. Імпрэза адбываецца ў рамках арт-праекта «Беларускі стыль». Ягоная мэта – папулярызаванне народнай культуры, прымяненне яе каштоўнасцяў у сучасным грамадстве.

10 сакавіка ў мінскай кавярні «Бастыён» прайшла **вечарына «Дударскага клуба»**. Найлепшыя беларускія дудары гуртоў «Келіх кола», «Стары Ольса», «Гальярда», «Testamentum Terrae» ды іншыя стваралі атмасферу танцавальнай вечарыны ў стылі старабеларускай карчмы. Танцы дэманстравалі гурт «Гістрыён».

Дзеля папулярызавання Браслаўскага рэгіёну, яго прыродных, культурных і гістарычных асаблівасцяў сёлета абвешчаны **конкурс «Браслаўскі сувенір»**. Ягоная мэта – распрацоўка брэнда Браслава і яго далейшае выкарыстанне ў рэкламных і прадстаўнічых мэтах. Свае працы ўдзельнікі конкурсу прадставяць да 15 красавіка ў Музеі традыцыйнай культуры. Жюры ацэніць мастацкі ўзровень, тэхналагічнае майстэрства.

У Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі **11 сакавіка прайшла літаратурна-музычная вечарына «Мелодыя сэрца – мелодыя святла»**, прысвечаная 200-годдзю з дня нараджэння польскага кампазітара Фрэдэрыка Шапэна. Гэта першае мерапрыемства ў Беларусі ў рамках Года Шапэна, абвешчанага ЮНЕСКА. У выкананні навучэнцаў музычных устаноў сталіцы гучалі вальсы, мазуркі, паланезы і нацыянальныя кампазітары. Да вечарыны прымеркаваныя выстаўкі «Мелодыя святла і «Паэт фортэпіяна», на якіх прадстаўленыя друкаваныя і электронныя выданні, аўдыязапісы, а таксама першыя прыжыццёвыя выданні твораў кампазітара, у тым ліку французскія. Амбуладар Польшчы ў Беларусі Генрык Літвін адзначаў, што кампазітар – адзін з тых вялікіх твораў, якія належаць ўсяму свету, што для Беларусі ён «асабліва важны», бо ўзгадаваны на традыцыях былой Рэчы Паспалітай, а землі Вялікага Княства Літоўскага былі для яго часткай уласнай культурнай і грамадскай прасторы. «І таму Шапэн на гэтай зямлі ў сябе дома, хоць ніколі тут не быў», – сказаў сп. Літвін.

Пра назву нашай краіны

У 1991 годзе мінскае выдавецтва «Польмя» апублікавала кнігу «Імя тваё Белая Русь» (укладальнік Г.М. Сагановіч). Тут сабраныя ўсе вядомыя на той час матэрыялы, у якіх размова ідзе пра «Белую Русь», узнікненне гэтай назвы на беларускай тэрыторыі, паходжанне тэрміна «Белая Русь» і г.д. Апошнім часам у розных выданнях, і замежных у тым ліку, змешчана яшчэ каля дзесяці навуковых працаў, прысвечаных гэтай жа «загадкай Беларусі» (А. Грыцкевіч).

Падрабязна асвятляецца гэтае пытанне і ў кнізе В.П. Лемцюгова «Тапонімы распаўсюдаюць» (2008), а таксама ў яе артыкулах «Чаму ты белая, Белая Русь?» (Роднае слова. 2008. № 1. С. 47–50), «Беларусь (Белая Русь)» (Наша слова. 2009. № 21). Праўда, хоць аўтарка кратак і характарызуе амаль усе версіі паходжання тэрміна, але яе найбольш цікавіць азначальны кампанент *Белая* ў гэтым тэрміналагічным словазлучэнні і зусім не цікавіць *Русь*. Яна піша: «Белы колер суправаджае нас (беларусаў) праз усё жыццё. Нават край наш здавён завецца *Белай Руссю*». Не сказана, аднак, кім завецца. Акадэмік Я.Ф. Карскі пісаў у 1904 г.: «Просты народ у Беларусі не ведае гэтай назвы. На пытанне: *хто ты?* – прасталюдзін адказвае – рускі, а калі ён католік, то называе сябе або католікам, або палякам; часам сваю малую радзіму называе Літвой, а то проста скажа, што ён «тутэйшы», канечне, супрацьпастаўляючы сябе

асобе, што гаворыць па-вялікаруска, як прышламу ў заходні край». Дык што: можа, «здавён называлі свой край *Белай Руссю*», а пасля запам’ятавалі? Не! Як адзначае вядомы ўкраінскі філолаг-славіст Р.А. Ільїнскі (1876–1937), тут «не толькі ніколі не ўжывалі «Белая Русь», але і чужаліся гэтага наймення нават у афіцыйнай літоўскай тэрміналогіі».

Не ўжывалі назваў *Белая Русь, беларус* ні Ф. Скарына, ні С. Будны, ні Л. Сапега, ні іншыя вучоныя ці палітычныя дзеячы, няма гэтых словаў ні ў Статуце ВКЛ, ні ў Літоўскай метрыцы. Затое, як занатавана ў «Гістарычным слоўніку беларускай мовы» (т. 17), шырока выкарыстоўваліся словы *літвін* (са значэннем «жыхар Вялікага Княства Літоўскага») і *літва* («насельніцтва ВКЛ»). У «Этымалагічным слоўніку беларускай мовы» (т. 6) сказана, што этнонімы *літвіны, ліцвякі, літва* «ў большай ступені адносяцца да паўднёва-заходняй Беларусі, але папыраюцца на ўсю Беларусь».

У некаторых германскіх хроніках сярэднявечча і ў працах польскіх гісторыкаў ёсць упамінанні пра Белую Русь. Але, як значаць беларускі савецкі правазнаўца, доктар юрыдычных навук Я.А. Юхо, многія з аўтараў гэтых працаў «не ведалі дакладна, дзе знаходзіцца Белая Русь». Так, вядомы польскі вучоны М. Мяхоўскі ў «Трактаце пра дзве Сарматы» (1517), апісваючы Вялікае Княства Літоўскае і Маскоўскую дзяржаву,

толькі адзін раз упамінае пра Белую Русь, якая размешчана ў «недзе між Уралам і Азоўскім морам».

Чытаючы тры названыя вышэй працы В.П. Лемцюгова (тэкстуальныя яны супадаюць), заўважаеш відавочную нестыкоўку. На адной старонцы гаворыцца: з паказанняў друкаваных і рукапісных крыніцаў вынікае, што ў розныя часы *Белай Руссю* імянаваліся такія землі, як Пскоўска-Наўгародская, Смаленская, Полацка-Віцебская, Ноўгарад-Северская, Кіеўская, Галіцка-Валынская, Масковія, і што толькі з XVI–XVII стст. гэтая назва пачынае больш канкрэтна прывязвацца да ўсходняй і паўночна-ўсходняй Беларусі. А ў канцы свайго «распавяду» пра Белую Русь сказана: «Цяжка пагадзіцца з думкай, што адна і тая ж назва доўга вандравала па розных землях, пакуль урэшце не знайшла сабе сталае месца... Імя *Белая Русь* было прэстыжным тытулам і своеасаблівай рэлігійнай і палітычнай візітоўкай. Адным з асноўных прэтэндэнтаў на такое імя было старажытнае Полацкае княства, якое ў 1044–1101 гг. дасягнула найвышэйшага росквіту... Няма сумнення, што *Белая Русь* як назва першай крывіцкай дзяржавы з’явілася значна раней, чым сведчаць хронікі, якія дайшлі да нас. Яна і дала імя нашай Бацькаўшчыне – імя старадаўняе, светлае і святое».

(Заканчэнне на стар. 3)

Пра мінулае
Сёння

Дзеля будучыні
Падпісання на нашу газету
можна з любога месяца

9 сакавіка ў філіяле Нацыянальнага гістарычнага музея «Дом-музей І з'езда РСДРП» адбылося адкрыццё інтэрактыўнай выстаўкі «Вузельчыкі на ўспамін».

Гэтая выстаўка з'яўляецца сумесным праектам музея з прызнаным майстрам інтэрактыву і канцэпту Надзеяй Кухарэнка і знаўцай этна-

Жаночыя кашулі (пач. XX ст.)

графіі, містыкі і звычайў Зінаідай Зімінай. Супрацоўніцтва музея са згадымі аўтарамі пачалося ў 2009 годзе таксама інтэрактыўнай выстаўкай – «Чароўныя лялькі».

Вязанне вузлоў мае гісторыю больш старадаўнюю, чым іншыя навукі чалавечтва. Першабытны чалавек вязаў вузлы яшчэ да таго часу, як вынайшаў лук, стралу, іголку, вопратку, кола і пісьменства. Умельства вязання вузлоў лічылася мастацтвам і радавым здабыткам, ахоўвалася і перадавалася ад бацькі да сына. Вузел станаўся надзейным сродкам як у

бітве, на паляванні, лоўлі рыбы, так і каля хатняга агменю. Вынаходнікамі самых адмысловых і надзейных вузлоў на працягу стагоддзяў былі прызнаныя маракі. Аднак этнографы знаходзяць безліч тыпаў вузлоў, перапляценняў, сетак і ў вузляковым шыцці беларускага строю.

У экспазіцыі прадстаўлены рэдкія ўзоры вузляковага шыцця XIX–XX стагоддзяў з Кармянскага, Веткаўскага, Чэрыкаўскага, Хоцімскага, Іванаўскага, Суражскага і іншых рэгіёнаў, пляценне з лязы, старажытныя ўпрыгожванні, рыбалоўная снасць – венцер пачатку XX стагоддзя з в. Замошша Лельчыцкага раёна са збораў Нацыя-

нальнага гістарычнага музея. Выстаўка значыцца са звесткамі аб кельцкіх, марскіх і вайсковых, вузлах, вузляковым пісьме старажытных перуанцаў, балтаў і магільных славянскіх вузлах, з цікавымі фактамі аб паходжанні розных агульнаўжывальных выразаў («чырвонай ніткай», «вузы шлюбу», «славянская вязь» ды інш.). Прыватным калекцыянерам прадстаўлены цікавыя ўзоры скарыстання вузлоў у швейцарскім і брытанскім вайсковым абмундзіраванні. У адным з экспанатаў – залатым лабірынца – можна пазнаёміцца з прынцыпам дзеяння «ніткі Арыядны».

Надзея Кухарэнка ў «Залатым лабірынца» з «ніткай Арыядны»

Выстаўка працягнецца да 5 мая. Кожныя 2 тыдні Зінаіда Зіміна будзе ладзіць майстар-класы па вузляковым шыцці і вязанні вузлоў. Каб трапіць на майстар-клас, трэба папярэдне запісацца па тэлефоне (017) 290-68-47.

Наталі КУПРЭВІЧ

Фота аўтара

Падпісацца на нашу газету можна з любога месяца

Індывідуальная падпіска

1 месяц
3 месяца
6 месяцаў

Індэкс 63320

4 500 руб.
13 650 руб.
27 300 руб.

Ведамасная падпіска

1 месяц
3 месяца
6 месяцаў

Індэкс 633202

4 725 руб.
14 175 руб.
28 350 руб.

Дзе вытокі нашых вёсак

У Чэрвеньскім раённым краязнаўчым музеі адбылася прэзентацыя кнігі Івана Ярашэвіча «Чэрвеньшчына: гісторыя ў тапонімах». Дырэктар СШ № 1 г.п. Смілавічы і апантаны краязнаўца Іван Паўлавіч доўгія гады вядзе збор матэрыялаў пра паходжанне назваў паселішчаў старажытнай Ігуменшчыны (раней горад Чэрвень называўся Ігуменам і быў цэнтрам Ігуменскага павета Мінскай губерні). Кніга тапанімічных эцюдаў пабачыла свет у выдавецтве «Літаратура і Мастацтва», ужо з'явіліся ў друку першыя водгукі на гэтае адмысловае выданне. А на прэзентацыі ў мясцовым музеі развагамі пра плён працы настаўніка і краязнаўцы падзяліліся пісьменнік Геннадзь Аўласенка, настаўнік-пенсіянер Уладзімір Дарагуж і іншыя цікаўныя да гісторыі і асветніцтва жыхары Чэрвеня. Ішла размова і пра тое, што літа-

ратуры такога кшталту не стае, і вельмі добра, што з'явілася яшчэ адна кніжная гісторыка-тапанімічная «ластаўка». Будзем спадзявацца, што «Літаратура і Мастацтва» працягне выдавецкую дзейнасць у гэтым накірунку. Мо з часам з'явіцца кнігі з гісторыі Пухавіччыны і Слуцкай, Старадарожчыны і Нясвіжчыны, Мядзельшчыны і Вілейшчыны... Тым больш, што ў кожным з гэтых рэгіёнаў жывуць і працуюць улюбёныя ў гісторыю роднай старонкі краязнаўцы.

Дарэчы, зараз Іван Ярашэвіч выступае на старонках мясцовай газеты «Раённыя веснікі», якая даўно і творча надае ўвагу чэрвеньскаму краязнаўству, з расповедамі пра паходжанне прозвішчаў, што бытуюць у паселішчах Чэрвеньшчыны.

Дар'я ШОЦІК

Весткі з Шуміліншчыны

● Цягам сакавіка ў школах раёна праходзяць мерапрыемствы, прысвечаныя Сусветнаму дню вады – фестывалі «Жывая вада». Яны маюць на мэце прыцягнуць увагу дзяцей да неабходнасці вырашэння праблемы захавання водных рэсурсаў, спрыяць разуменню ашчаднага стаўлення да вады. Паводле вынікаў занальных мерапрыемстваў 22 сакавіка ў Шумілінскім цэнтры пазашкольнай працы пройдзе раённы конкурс метадычных матэрыялаў сярод педагогаў навучальных устаноў.

● У пачатку гэтага месяца ў цэнтры пазашкольнай працы прайшла персанальная выстаўка школьніка Віці

Гужвіна, дзе прадстаўлены ягоныя працы, якія ён выпілоўваў і выпальваў. Пасля тут дэманстраваліся вырабы навучэнкі ўстановы Іры Варанцовай, якая захапляецца арыгамі.

● З сакавіка па май школьнікі раёна ўдзельнічаюць у акцыі «Жывая вясна». Дзеці будуць назіраць за белымі бусламі, вясковымі ластваўкамі, стрыжамі і зязюлямі. Свае назіранні вучні могуць перадаць старшыні раённага аддзялення «Ахова птушак Бацькаўшчыны» Іне Сінкевіч або занесці на старонку сайта грамадскага аб'яднання «АПБ».

Вольга МАРОЗ, метадыст, г. Шуміліна

Ф.СП-1

Міністэрства сувязі Рэспублікі Беларусь

АБАНЕМЕНТ на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета Колькасць
камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

ДАСТАВАЧНАЯ

КАРТКА на газету **63320**
(індэкс выдання)

Краязнаўчая газета

Кошт падпіскі _____ руб.
пераад-расоўкі _____ руб.
Колькасць
камплектаў

на 200 год па месяцах

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
---	---	---	---	---	---	---	---	---	----	----	----

Куды _____
(паштовы індэкс) _____ (адрас)

Каму _____
(прозвішча, ініцыялы)

Пра назву нашай краіны

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Думаецца, што назва «Белая Русь» прыйшла на нашу тэрыторыю не з захаду, як сцвярджае В.П. Лемцюгова, а з усходу. Спашлёмся на выказванне Я.Ф. Карскага: «Назва «Белая Русь» з'явілася не раней за тэрміны «Вялікая Русь», «Малая Русь», а пасля іх і ў перайманне іх. Гэтым тлумачацца рэдкія выпадкі ўключэння «Белай Русі» ў «Вялікую» ці «Малую»».

Як дакументальна засведчана ў шматтомнай «Истории Российской» В.М. Тацішчава (1686–1750), у летапісах вялікі князь Ростова-Суздальскай зямлі Андрэй Юр'евіч (Багальюбскі) з 1157 г. называецца ўжо князем Белай Русі (хутчэй за ўсё, для таго, каб адрознівацца ад князя адзінай і першапачатковай тады Русі (Кіеўскай), адкуль родам яго бацька Юрый Даўгарукі). І ў далейшым гэтая назва працягвае ўносіцца ў тытул маскоўскіх князёў. Напрыклад, Іван III (другая палова XV ст.) лічыўся князем Белай Русі. А на тагачасных заходнеўрапейскіх картах адпаведная тэрыторыя пазначалася як *Russia Alba* *sive* *Moskovia* (Белая Русь або Масковія).

Працягваючы вялікадзяржаўную каланіяльную палітыку «сабірання рускіх зя-

мель», цар Аляксей Міхайлавіч распачаў трынаццацігадовую вайну (1654–1667) з Вялікім Княствам Літоўскім. Акадэмік У.М. Ігнаціўскі (1881–1931) адзначае: «Пасля таго, як былі здабыты абедзве сталіцы Літоўска-Беларускага гаспадарства, Вільня і Трокі, маскоўскі гаспадар пачаў тытулаваць сябе «ўсяе Вялікія, Малыя і Белыя Русі самадзержцам». Хоць у 1667 г. было падпісана замірэнне на 13 гадоў, і царскай войскай мусілі пакінуць землі Вялікага Княства Літоўскага, але ранейшы тытул самадзержцаў заставаўся нязменным.

Імператрыца Кацярына II, распачынаючы адзін за адным тры падзелы Рэчы Паспалітай, аб'явіла: «Отторгнутое возвратихъ». Захоп нашых зямель афіцыйна лічыўся ўз'яднаннем з Расіяй нібыта яе старажытнай часткі – Белай Расіі. На «ўз'яднаных» землях былі створаныя тры губерні – Беларуская (на тэрыторыі цяперашніх Віцебскай і Магілёўскай абласцей), Літоўская (сучасная Мінская і Гродзенская вобласці) і Ковенская (сучасная Летува). У дачынненні да першых дзвюх губерняў выкарыстоўваўся і тэрмін «Белоруссия», а пасля ён быў забаронены і заменены іншай назвай – «Северо-За-

падный край» (ужываўся да 1917 года).

Кіраваў жа «Краем» генерал-губернатар Мураўёў. Народ ахрысціў яго мянушкай «вешальнік». Ён праславіўся як крывавы кат, як бязлітасны душыцель паўстанцаў Кастуся Каліноўскага, як люты вынішчальнік усяго нацыянальна-беларускага (ці, дакладней, літвінскага). Узначальваючы працэс русіфікацыі, ён гаварыў (ва ўнісон з графам Уваравым): «Што не змог зрабіць рускі штык, дарабіць руская школа». Яму належыць і такая ўстаноўка: «У Паўночна-Заходнім краі так званую беларускую мову неабходна звесці на нішто. Бо, калі гэтага не зрабіць, яна пастаянна будзе інспіраваць думку аб асобным беларускім народзе і аб праве гэтага народа на этнічную самабытнасць і нацыянальна-дзяржаўную суверэннасць, чаго дапусціць нельга».

У другой палове XIX ст., нягледзячы на забарону, словы «Белоруссия», словы «Белорус» працягвалі ўжывацца ў друку – у працах фалькларыстаў, этнографістаў, напрыклад, П. Шэйна, Е. Раманава, Е. Ляцкага, І. Насовіча (яго кнігі «Словарь белорусского наречия», «Сборник белорусских пословиц»), у творах рускіх пісьменнікаў (на-

прыклад, у М. Някрасава: «Высокорослый больной белорус», у М. Дабралюбава: «Белорусы ещё скажут своё слово»), а ў канцы XIX ст. і асабліва пасля рэвалюцыі 1905 г. – у творах беларускіх пісьменнікаў («Дудка беларуская», «Смык беларускі» Ф. Багушэвіча, «Скрыпка беларуская», «Першае чытанне для дзетак беларусаў» Цёткі), у шматлікіх вершах і паэмах Янкі Купалы, Якуба Коласа, Змітрака Бядулі, Цішкі Гартнага і інш. У 1918 г., калі стварылася Беларуская Народная Рэспубліка, сталі выходзіць газеты на беларускай мове (напрыклад, «Вольная Беларусь»), пачалі працаваць больш за 300 беларускіх школаў і некалькі гімназіяў, культурна-асветніцкія таварыствы і выдавецтвы... Канчаткова найменне *Беларусь* замацавалася за нашай рэспублікай, калі яна стала БССР (у абнародаванай 31 ліпеня 1920 года «Дэкларацыя аб абвяшчэнні незалежнасці...» рэспубліка называлася ССРБ – Савецкая Сацыялістычная Рэспубліка Беларусь).

Варта, дарэчы, зазначыць, што да 1924 года ССРБ, наша «Бацькаўшчына-маці», як называў яе Янка Купала, была абрэзаная з усіх бакоў. Заходняя Беларусь паводле Рыжскага мірнага дагавора 1921 г. адышла да Польшчы, а на ўсходзе мяжа з РСФСР праходзіла за Барысавам, ля Бабруйска і Мазыра. Рэспубліка налічвала паўтара мільёна жыхароў і складалася з шасці павеятаў былой Мінскай губерні. Горкая іронія чуецца ў тагачасных Купалавых радках з верша «Не плыў у карытца...»:

*Бах, нашу Айчыну
Без нашай волі,
Як тую айчыну
Ў шматкі папаролі.
А нам чужыя статуты
Паднёс пяць павеятаў,
Жыві і ўладай тут!
Ну, дзякуй за гэта!
Не плыў у карытца –
Прыдасца напіцца.
І «польскі», і «рускі»,
І ўсякі чорт іншы
На сказ беларускі
Плюе, не купіўшы –
Каб нам, беларусам,
І немач, і ліха...
А мы што? – пад вусам
Бармочама сціха:
Не плыў у карытца –
Прыдасца напіцца.*

У 1924 г. Беларусі былі вернутыя Крамлём 15 павеятаў Віцебскай, Смаленскай і Гомельскай губерняў, а ў 1926 г. – Гомельскі і Рэчыцкі павееты. У 1939 г. і Заходняя Беларусь увайшла ў склад БССР.

У Сяргея Грахоўскага ёсць вершаваныя радкі: «Я ўяўляю змену пакаленняў жывою шматступеньчатай ракетай». Падобнае ўяўленне ўзнікае, калі кажам пра змену ў назве нашай краіны. І яшчэ адно супастаўленне прыходзіць на думку – параўнанне з матрошкай, унутры якой змяшчаюцца аддаленыя па часе назвы: Рэспубліка Беларусь – БССР – БНР – «Северо-Западный край» – «Белоруссия» – Вялікае Княства Літоўскае, Рускае і Жамойцкае. «Літоўскае» ў апошняй назве суадносіцца з сучасным *беларускае*, «Рускае» – з сучасным *украінскае*, «Жамойцкае» – з сучасным *летувіскае*.

Іван ЛЕПЕШАЎ, прафесар

Традыцыі і сучаснасць

Спеўных птушак боскі гук

«Беларускі хрысціянскі хіт'5», Мн., 2009,
«БХД»/«APL Records»

У беларускай прэсе было ўжо нямала публікацыяў пра CD-серыю «Беларускі хрысціянскі хіт», а вось выходзіць і пятая кружэлка названага цыкла. Упершыню тут вызначаны фармат жанравы акрэсленасці, які пададзены і ў назве, – «Бардаўскі хрысціянскі гіт». Як зазвычай, апрыёрную прывабнасць забяспечваюць тут вядомыя ўсім творы класікаў жанру («І за расу...» Алеся Камоцкага, «Малітва» Эдуарда Акуліна, «Абба Ойча» Вальжыны Цярэшчанкі, «Божа, забяры маё жыццё» Касі Камоцкай, а Андрэй Мельнікаў прадстаўлены двама творами – «Бог даў» і «Калі застаецца надзея»).

Да бардаўскіх класікаў можна далучыць і вядомага рок-музыку Андрэя Плясанава, які выступае то з сваім рок-бэндам «P.L.A.N.», то ў камерным акампанеменце акустычнай гітары з губным гармонікам. Вось і тут песня «Люстэрка лёсу» паходзіць з альбому акустычнага цыкла «Piosenki samotnego liciwina», а дэбютная «Шукальнікі сэнсу» – у моцна перапрацаванай камернай версіі. Прычым, істотныя змены адмыслова для гэтай складанкі зазнаў і тэкст.

Не меншую прывабнасць на дыску мае і імя неаднаразовай пераможцы прэстыжных міжнародных бардаўскіх фестываляў Таціяны Беланогай, якая выконвае тут не толькі вядомую песню «Мара» з свайго альбома «Дзвюхкроп'е», выдадзенага ў Польшчы, але і нідзе не раскрычаны дагэтуль канцэртны хіт «Дзеці неба».

Гарадзенская спявачка Інэса Леа-

данская таксама прадставіла два творы з выдадзенага ў 2004 годзе паўнафарматнага альбома «Любіце адзін аднаго» («Не адракайце веры» на вершы Казіміра Сваяка і «Той дзень прапаў» паводле Пімена Панчанкі). Чароўны голас і высокая паэзія стварылі ў гэтым выпадку надзвычай пераканаўчы вобраз.

Дарэчы, надзвычайную прывабнасць маюць тут і менш вядомыя майстры акустычнай гітары і спеву, за плячыма якіх таксама сур'ёзныя аўтарскія рэлізы. Напрыклад, Радмір Веліч выдаў у 2008 годзе паўнафарматны альбом «Таёмная малітва», запісаны ў садружнасці з вядомым гітарыстам Уладзімірам Ткачэнкам. Адуць і паходзіць песня «Мая думка» на вершы Янкі Купалы. І калі адметна манера Уладзіміра Ткачэнка запала ў душу многім пасля розных супольных праектаў гітарыста, дык цяпер і гучны псеўданім Радмір Веліч давадзіць сваім нестандартным вакальна-меладыйным талентам у высокатыражным праекце «Бардаўскі хрысціянскі хіт» вартаснасць творчага сімбіёзу Веліч/Ткачэнка.

Фанаграфічны даробак Алесі Унукоўскай пакуль не надта велічэзны, але і ейнае імя добра вядомае ўдзельнікам хрысціянскіх пілігрымак. Дый на ўсіх чатырох папярэдніх кружэлках CD-серыі «Беларускі хрысціянскі хіт» ёсць паратройка ейных простых, эмацыйных песень. Вось і тут яна, як сапраўдны бард, асэнсоўвае хрысціянскую мараль асабістымі вербальнымі і меладыйнымі адкрыццямі ў аўтарскай песні «Сейбіт». На-

ўзор яе працягвае творчы шлях і іншае адкрыццё папярэдняй выпускаў серыі – надзвычай спеўны вільскі бард Алесь Наркевіч («Пабачыш, зерне прарасце»).

Дзіўна, але нават навечкі праекта не з'яўляюцца белымі плямамі ў сьведомасці беларускіх меламаў. Напрыклад, нямала пісала раней (перад сваім скананнем) мінская «Музыкальная газета» пра пачатковыя артыстычныя рэлізы Андрэя Бананава. І хоць былі і кпіны, і цёплыя парады, але першы насамрэч сур'ёзны, высокатыражны дэбют у гэтай складанцы з песняй «Вочы» не стварае прыкрых уражанняў. Дый, бадай, выбар паэзіі Рыгора Бардуліна быў слушным, каб умацаваць свой спеўны досвед:

*А з прышласці ў прошласць праз нас,
праз вякі,
Глядзяць недасяжныя вочы Хрыстовы,
Нібыта пытаючы доследна: «Хто вы?
Ці людзі мае, сваякі, ці ваўкі?»*

Твор мае ўсяго паўтары хвіліны працягласці, але застаецца адным з эмацыйных кантрапунктаў кружэлка. Вось вам і дэбютант!

А творы Марыі Скуратовіч раней хадзілі па руках на касетах, якая нават трапіла ў агляды кнігі «222 альбомы беларускага року і не толькі», а вось цяпер трэк адтуль «Хай міласць будзе дасягнуў увагі масавага слухача на сучасных прамысловых носбітах – CD.

Ёсць у праграме рэліза і суцэльныя адкрыцці. Такія, напрыклад, як Ніяна Загарэўская («Промень ясны»), Маргарыта Тарасава («Адкаж перад Богам», «Як цудоўна»), Марыя Новікава («Не буду баяцца», «Мой Бог»), Уладзімір Еўтух («Сімане Іёнін»). Апошні трэк незвычайна нават паходжаннем сваім, бо гэта ўласная інтэрпрэтацыя бардам песні іераманаха Рамана, што падвышае глыбіню ўздзеяння твора.

Нягледзячы на пэўныя стылістычныя ўмоўнасці, альбом «Беларускі хрысціянскі хіт'5» захаваў аднасць эмацыйнага ўздзеяння найбольш (з аналагічных рэлізаў). Але ўзнікае пытанне: як жа выдаўцы пераадолелі тут уласныя фарматныя абмежаванні, калі кожны альбом цыкла пачынаўся рознымі версіямі класічнага гімна «Магутны Божа», а завяршаўся – рознымі варыянтамі кананічнай малітвы «Ойча наш»?

Аказваецца, ніякіх саступак: «Магутны Божа» Міколы Равенскага і Наталлі Арсенневай гучыць тут магутнымі галасамі Лявона Вольскага, Веранікі Кругловай і Змітра Вайцюшкевіча пад акампанемент акустычнай гітары Піта Паўлава (натуральна, з вядомага ўсім праекта «Я нарадзіўся тут»), а «Ойча наш» у сваёй выдатнай паэтычнай інтэрпрэтацыі чытае сам Рыгор Бардулін, творы якога скарыстоўвалі ў гэтым праекце і Алесь Камоцкі, і Андрэй Бананаў. Так што атрымаўся класічны ўзор творчасці спеўных паэтаў, якіх старажытныя кельты і называлі бардамі.

Вітаўт МАРТЫНЕНКА,
музычны крытык

Ваколіцы Мінска

Ёсць гарады ў Беларусі, якія, магчыма, зараз і не такія шырока вядомыя, але ў гісторыі яны адыгралі сваю немалаважную ролю. Так сталася і са знакамітым калісьці Ізяслаўем (сучасным Заслаўем). Сёння горад займае месца сярод іншых паселішчаў, яго насельніцтва складае каля 14 тысячаў жыхароў. Але і яму ёсць чым ганарыцца. Мноства легендарных і летапісных падзеяў звязана з гэтым старажытным горадам. Як майклівія сведкі засталіся тут помнікі гісторыі. Ужо сваім існаваннем яны кажуць нам пра былыя падзеі. Варта толькі адшукаць і пачуць іх.

У гэтым сэнсе Заслаўе – сапраўдны скарб для наведніка.

...Менавіта адсюль пачала распаўсюджвацца па Беларусі праваслаўная вера. Сталася гэта разам з Ізяславам. Адсюль і назва горада – Ізяслаўе, бо менавіта тут стаўся горад Ізяслава, які разам з маці, полацкай князёўнай Рагнедай, быў адпраўлены кіеўскім князем Уладзімірам у ссылку за замак на яго жыццё.

Цікавы ў гэтым сэнсе лёс Рагнеды. Што гэта за спроба – забіць самога Уладзіміра? Ці гэта помста за смерць бацькі і братоў, якія за адмову шлюбам з ёю былі знішчаныя Уладзімірам? Ці прычына хаваецца ў далёкіх ад вернасці паводзінах мужа? Так ці інакш, лёс прыводзіць яе з сынама сюды, у гэтую зямлю. Але ці толькі прывёў? А можа, вярнуў... у абшар былога Полацкага княства, з якога яна, ганарлівая і свавольная, была ўзятая? Тут праходзіла ўжо іншае яе жыццё, калісьці Рагнеды, потым Гарыславы (як празвалі яе ў Кіеве за тужлівы лёс), а цяпер Анастасіі, бо яна прымае манаскі пострыг і становіцца нявестай Хрыстовай... Паводле мясцовай легенды яна была пахаваная на гары, якая і сёння мае назву «Замэчак», што на ўскраіну сучаснага Заслаўя. Менавіта там пастаўлены памятны помнік-крыж у гонар 1000-годдзя хрысціянства на Беларусі.

Жыхары Заслаўя лічаць яе сваёй нябеснай заступніцай. Яе вобраз адлюстраваны на габелене ў мясцовым краязнаўчым музеі, дзе яна з распрасцёртымі над горадам і краінай рукамі. А гісторыя, як заступіўся за яе перад бацькам сын Ізяслаў, выяўленая ў помніку, што не так даўно ўсталяваны ў горадзе (знаходзіцца

непадалёк ад чыгуначнай станцыі, каля мясцовага дома культуры).

Гаротны лёс Рагнеды-Гарыславы-Анастасіі адлюстраваны таксама ў мясцовай легендзе, паводле якой, калі Рагнеда паміралі і не магла пабацьчыць свайго сына (які княжыў у Полацку), яна праліла столькі слёз, што ўтварыліся два ручаі. У народзе іх называлі Княгінька і Чарніца (манашка). А з зямлі Заслаўскай прабілася мноства чыстых, як яе слёзы, крыніцаў. Дадамо толькі, што Ізяслаў перажыў сваю маці... на адзін год (памёр у 1001 годзе).

Па праве можа ганарыцца Заслаўе сваімі адметнасцямі, сярод якіх мураваны касцёл Нараджэння Найсвяцейшай Дзевы Марыі, пабудаваны ў XVIII стагоддзі на месцы былога драўлянага (верагодна, у будаўніцтве прымаў удзел італьянскі архітэктар П.А. Фантана). Помнік звездаў сумны лёс: пад час апошняй вайны, часткова разбураны, ён надалей стаўся месцам, куды скідвалася смецце з бліжэйшых дамоў. Горад можа ганарыцца прыхаджанамі свайго касцёла. 13 гадоў трымалі яны службу ў ніжняй частцы храма, пакуль аднаўлялі яго сце-

ны, прыбіралі смецце... І зараз яны па-гаспадарску глядзяць на патрэбы храма, аналізуючы, чаго не хапае, што трэба паправіць, аднавіць.

Другой адметнасцю горада з'яўляецца больш старажытная і значная ў гісторыі горада святыня – Спаса-Праабражэнская царква. Храм, пабудаваны ў XVI стагоддзі як кальвінскі збор, потым ператварыўся ў касцёл Св. Архангела Міхаіла, і толькі ў XIX стагоддзі – у царкву. Помнік размешчаны ў цэнтры былога замка. Яшчэ ў X стагоддзі за часамі князя Уладзіміра гэтае месца было вызначана адміністрацыйна-гаспадарчым пунктам для збору даніны з мясцовых зямель. А праз некалькі стагоддзяў (у XVI–XVII) тут жа ўтвораны замак, які быў зроблены па стараітальянскай фартыфікацыйнай сістэме ў выглядзе няправільнага шматкутніка. Вышыня валуў замка дасягала 8 – 9,5 м. Сёння да нас дайшлі толькі скупыя рэшткі замакавай брамы, якая калісьці ўяўляла з сябе двухпавярховую пабудову з таўшчынёю сценаў больш за метр. На жаль, не захавалася шыкоўны

культывы і ўтрымліваць за сабою ўвесь былы замак, не аддае яго канчаткова занябанню, наадварот, скіроўвае сюды цікаўныя погляды. І не дзіва: 35-метровая вежа далёка бачная ў наваколлях горада. Памятаюць сцены гэтага храма палымныя словы Сымона Буднага, які ў XVI стагоддзі меў тут сваю друкарню, памятаюць прапаведзі св. Парфірыя – праваслаўнага навамучаніка, закатаванага ў 1943 годзе.

А як лёгка тут, у цэнтры былога замчышча, уявіць беларускіх князёў, уладальнікаў замакавых муроў, якія калісьці паўсюдна жылі ў такіх умацаваных гарадах.

А д р а з у ўзгадваюцца словы з песні «Пясняроў» «На замакавай гары», і ўжо лёгка ўбачыць на гэтых пакацістых схілах князёўну Ганну, апошнюю з роду князёў Заслаўскіх, якая прынесла славны горад у пасаг магнату Яну Глябовічу...

У Заслаўі можна правесці цэлы дзень, наведваючы цікавыя гістарычныя помнікі. Сярод

Унутры крэпасці размяшчалася рэзідэнцыя ўладароў горада, на той час магнатаў Глябовічаў, з якімі і звязанае будаўніцтва названых умацаванняў

іншага варта адзначыць этнаграфічны комплекс, які складаецца з млына і свірані. Неабходна таксама паглядзець экспазіцыю краязнаўчага музея, заглянуць у музей-фікаванне ДОТ, што захавалася з 1930-х гадоў, убацьчыць некаторыя іншыя адметнасці.

Нядаўна ў Заслаўі пачалі праводзіцца рыцарскія фестывалі пад назвай «Заслаўскі набат», на якія з'язджаюцца сотні цікаўных гледачоў. Сапраўды, Заслаўе ў пэўным сэнсе з'яўляецца горадам-спадарожнікам Мінска. Не адзінкавыя выпадкі ў свеце, калі ў многіх значных гарадах ёсць свае невялікія гарады ці прыгарады, якія таксама багатыя на асабліваці і ўяўляюць цікавасць як для сталічнай, так і замежнай публікі. Для Вільні гэта Трокі, для Кракава – прыгарад Казімеж і славянныя шахты ў Вялічцы, для Прагі – сусветна вядомыя Карлавыя Вары. Для Мінска такім горадам па пра-

ве можа лічыцца Заслаўе. Адметна, што не так даўно Заслаўе было абранае лепшым горадам для жыцця ў Беларусі. Прычым выбар адбываўся з 112 гарадоў і 22 гарадскіх пасёлкаў.

Яшчэ ў 1970-я гады ўрадам БССР было прынятае рашэнне аб стварэнні гісторыка-культурнага турыстычнага маршруту па ўскраінах Мінска, у які ўвайшло і Заслаўе з яго гарадзішчамі, курганамі і іншымі помнікамі. Не выпадкова менавіта тут у 1980-я гг. быў утвораны гісторыка-археалагічны запаведнік. Адметна, што самі жыхары горада выказа-

ліся ў рымку гэтай ідэі (большасць

сказала «так» паводле праводзімага па гэтым пытанні анкетавання). Зараз дзверы многіх устаноў горада адчыненыя для ахвотных. Так, зусім нядаўна быў адкрыты яшчэ адзін музей – міфалогіі і лесу, які будзе цікава наведваць як дзецям, так і дарослым.

Праўда, ёсць у Заслаўі і свае праблемы... Горад нядаўна пазбавіўся свайго гарадскога статусу, у сувязі з чым у апошнія гады змяншаецца і фінансаванне гісторыка-культурнага комплексу. Увогуле, не так шырока сёння папулярныя горады Заслаўя, а таму зусім мала турыстаў спецыяльна прыязджае азнаёміцца з яго адметнасцямі. Чакаюць свайго лепшага часу і самі помнікі, якія не маюць належнай інфраструктуры і адзінока стаяць сярод іншай гарадской забудовы. Магчыма, калі аднавіць замакавыя пабудовы (прынамсі, уваходную браму, бастьённыя ўмацаванні, музей-фікаванне гарадзішча «Замэчак», пракласці турыстычны маршрут да заслаўскіх курганоў), то Заслаўе зусім па-іншаму будзе глядзецца – сапраўдным старажытным горадам. Хочацца верыць, што ўсе складанасці і праблемы гэты горад, які яшчэ з X стагоддзя асвячае сабою нашыя землі, зможа адолець.

А яшчэ... Можа, не выпадкова, калі прыбываеш у Заслаўе на электрычцы, чуеш словы: «Станцыя Беларусь». Сімвал вяртання гістарычнай памяці назаўжды звязаны з гэтым горадам. Наведаем Заслаўе!

Павел КАРАЛЁЎ

Даведака «КГ». Дабраўца да Заслаўя можна на электрычцы ў накірунку Маладзечна да станцыі «Беларусь». Сайт гісторыка-культурнага запаведніка Заслаўя – www.zaslauie.by.

Заслаўе

Заслаўскі замак (рэканструкцыя В.Сташчанюка)

кляштарны комплекс. Але захаваліся яшчэ велічныя валы, роў. Калісьці гэты роў з дапамогай спецыяльных дамбаў напаўняўся вадой з ракі Свіслач, і ўся замакавая тэрыторыя становілася востравам, вакол якога ўтваралася штучнае возера. Унутры крэпасці размяшчалася рэзідэнцыя ўладароў горада, на той час магнатаў Глябовічаў, з якімі і звязанае будаўніцтва названых умацаванняў. Практычна ўсе страты былому замку прынесла вайна Рэчы Паспалітай з Расіяй (1654–1667).

Але і сёння ў цэнтры гэтага гістарычнага месца стаіць, як апошня змагар сярод стагоддзяў, суровы, аскетычны і велічны Спаса-Праабражэнскі храм. Ён нібыта працягвае абаранча-

Малодосць у даваенным Слоніме

жаночай гімназіі імя Марцэліны Дароўскай. Там 8 гадоў правучылася да 1939 года.

– *А потым прыйшлі бальшавікі. І, наогул, як слонімцы сустракалі бальшавікоў у верасні 1939 года?*

– Па-рознаму.
– *Да простых слонімцаў палкі лепш ставіліся ці саветы?*

– Мне цяжка сказаць: бачыла, як бальшавікоў сустракалі з кветкамі і як ад іх хаваліся.

– *Якія пры Польшчы ў Слоніме выдаваліся газеты і часопісы?*

– Вы лепш ведаеце, чым я. Вы даследуеце гісторыю Слоніма. А я пры Польшчы была маленькай дзяўчынкай. Ведаю толькі, што «Газету Слоніскую» пры Польшчы выдавала Людміла Новік – жонка паэта Сяргея Новіка-Пеюна. Дарэчы, пакажу Вам адзін слоніміскі часопісік на польскай мове.

Сінагога

Ён называецца «Рэха школьных муроў», выходзіў у Слоніме ў 1930-х гадах.

– *Гэта часопіс, які распавядаў пра жыццё і справы слоніміскіх вучняў і настаўнікаў?*

– Так. Вось, напрыклад, апублікаваная справаздача спартыўнай секцыі Слонімскай дзяржаўнай гімназіі імя Тадэвуша Касцюшкі, дзе напісана, што секцыя праявіла даволі актыўную дзейнасць на спаборніцтвах па валеіболе і баскетболе.

– *А дзе месцілася Першая беларуская школа?*

– Першая беларуская школа ў Слоніме знаходзілася на Чырвонаармейскай вуліцы і ў будынку ВВК на Савецкай вуліцы. Першы выпуск беларускай школы быў 17 чэрвеня 1941 года.

– *Ці памятаеце такога кампазітара – Антона Вальчыка?*

– Вядома, памятаю. Калі я вучылася ў школе, ён у нас выкладаў спевы і вёў школьны хор. Гэта было ў 1939/1940 навучальным годзе ў Першай беларускай школе.

– *А ці памятаеце айца Міхаіла?*

– Айца Міхаіла я вельмі добра ведала. Прозвішча яго было Славінскі.

– *Ён быў родам з Украіны, як не памыляюся?*

– Так. З сям'і святара. Міхал Славінскі прыехаў у Слонім у 1932 годзе. Яго сын Ігар нарадзіўся ў 1932-м. А дачка Ірына (вядомы наш доктар Ірына Міхайлаўна Булыга, якой нядаўна не стала) нарадзілася ў 1936 годзе. Я так добра памятаю, таму што мы жылі побач.

Айцец Міхаіл быў цудоўным, шчырым чалавекам. Без слёз не магу яго згадаць. Калі ён хрысціў дзяцей ці праводзіў нейкі іншы абрад, і людзі пытаўся, колькі за гэта неабходна заплаціць, айцец Міхаіл, калі бачыў, што вернікі не вельмі заможныя, казаў, што нічога не трэба плаціць.

Служыў ён у Спаса-Праабражэнскім саборы.

– *А з заснавальнікам Слонімскага музея Язэпам Стаброўскім Вы былі знаёмыя?*

– Гэта быў добрай душой чалавек, і вельмі таленавіты. Я сустракала яго часта ў Слоніме. Была нават на яго радзіме ў вёсцы Орлавічы.

– *Ніна Пятроўна, а калі Слонім быў прыгэжэйшы: цяпер ці да вайны?*

– Вядома ж, цяпер, нават параўнаць немагчыма.
– *А ці ведалі Вы слонімскага фатографа Юзэфа Шыманчыка?*

– З ім асабіста я не была знаёмая, але ведаю, што ён да нас прыехаў з Косава і меў тут сваю фотамайстэрню. Пры Польшчы быў у Слоніме і добры фатограф Садурскі.

– *Ці шмат пры Польшчы ў Слоніме прыязджала артыстаў?*

– На гастролі да нас прыязджала тады многа артыстаў з усёй Польшчы. Быў і вядомы, папулярны артыст Збігнеў Цыбульскі. Я была ў яго на канцэрце, які адбываўся на дамбе канала Агінскага, дзе была спецыяльная эстрадная сцена і бар. У мяне нават захаваўся яго аўтограф. Пасля канцэрта я падышла да Цыбульскага і папрасіла

аўтограф, ён даў. Гэта было 21 траўня 1939 года.
– *А спортам у малодосці Вы займаліся?*

Май, 1931 год

– Тады былі секцыі пры школах, і мы наведвалі іх дзеля цікавасці. Але ў той час у Слоніме было шмат добрых спартсменаў. Амар Байрашэўскі быў найлепшым у горадзе па скачках з трампліна і па плаванні. Хрэшчыкаў Арсень быў лепшым па лёгкай атлетыцы. Мой брат гімназіст Леанід Сяменік прымаў удзел у спаборніцтвах на лыжах, па турызме. На байдарках плаваў да Гродна, а на веласіпедзе ездзіў ажно ў Вільню.

– *Ніна Пятроўна, давайце прыгадаем слоніміскія вуліцы. Ці ведаеце, што ў нас да вайны была*

– Наш горад уключаны ў спісы турыстычных гарадоў Беларусі. А такія вуліцы Слоніма, як Віленская, Мінскі тракт, Косаўскі тракт, Ружанская, Жыровіцкая, Брэсцкая, кажуць пра тое, куды яны вядуць. Была ў нас вуліца Замкавая, на якой я цяпер жыву, але ўжо называецца Камсамольская. Яна вяла тутэйшых людзей да слонімскага замка. Я прапаную вярнуць назву Замкавая, бо гэта гістарычная вуліца Слоніма, вядома з XVII стагоддзя, а магчыма, і раней на некалькі стагоддзяў. Гэта гісторыя нашага горада.

– *А ці любіце Вы літаратуру?*

– О, я нават пераклала на польскую мову верш «Паланез Агінскага» нашай зямлячкі-паэткай Валлянціны Ададуравай.

– *Ніна Пятроўна пачала дэкламаваць. Пераклад атрымаўся цудоўным, і верш на-польску гучаў не горш за арыгінал.*

– *Дык Вы, Ніна Пятроўна, здольная жанчына?!*

– Была. А цяпер ужо не...

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

З адной са старэйшых слонімічанак Нінай Пятроўнай Лукашэйка марыў пагутарыць даўно. Але ў яе неяк не атрымлівалася: то хварэла, то была вельмі занятая, то надаралася нейкая іншая прычына. І вось Ніна Пятроўна дала згоду на сустрэчу, і я завітаў да яе дамоў. У чысцюткім сціплым пакойчыку я ўтульна хаты мы доўга гутарылі, разглядалі яе сямейныя фотаальбомы, дакументы, газетныя выразкі... Сёе-тое з нашай гутаркі прапаную чытачам «Краязнаўчай газеты».

– *Ніна Пятроўна, раскажыце трохі пра сябе.*

– Я нарадзілася 28 сакавіка 1925 года ў Слоніме. Дзявочае маё прозвішча Сяменік, а па мужу – Лукашэйка. У Слоніме на Камсамольскай вуліцы (былой Замкавай) я ўсё жыццё пражыла і працавала ўвесь час таксама на сваёй Замкавай вуліцы ў медвучылішчы з 1945 па 1980 гады. І Слонімскае медвучылішча было маім другім родным домам. Там я спачатку працавала бухгалтарам, а потым, пасля вучобы, выкладала нямецкую мову. Будынак медвучылішча – гэта быў прыватны яўрэйскі дом, які належаў Рабіновічам – лесапрамыслоўцам. На Замкавай вуліцы было тры іх дамы, шэсць дамоў належалі Варонкам і шэсць – Сяменікам.

– *Дык Вы добра валодаеце нямецкай мовай?*

– Трохі ведаю. Але нядрэнна вывучыла і польскую мову, бо вучылася ў Слонімскай прыватнай

вуліца Тадэвуша Касцюшкі? Касцюшка нарадзіўся ў Мерачоўшчыне, якая належала да Слонімскага павета. Ён таксама пэўны час вучыўся ў Слоніме.

– Магчыма. Таму ён наш двойчы знакаміты зямляк.

– *Праўду кажуць, што гісторыя горада – у назве вуліцаў.*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

– *На здымках: выявы старога Слоніма з калекцыі Ніны Лукашэйка*

– *Сяргей ЧЫГРЫН*

Свята ў горадзе (сярэдня 1930-х гадоў)

Тэма пісьменніцкай часткі *Усходніх могілак грунтоўна адлюстраваная найперш Сяргеем Грахоўскім («Польмя», 1996, № 2). Але памяць заўсёды не зашкодзіць абнаўляць, ды і у кожнага яна свая. І аднаго разу я накіраваўся на Вайсковыя могілкі, што ў цэнтры нашай сталіцы, дзе спачывае нямала выдатных сыноў і дачок дзяржавы.*

Бязветранае, пяшчотнае надвор'е. А тут — цішыня, нават шумлівасць і мітусня мінскія не даходзяць, застаюцца па-за агароджай. Схіляе да спакою і роздуму. Два мужчыны паволі рухаюцца па Вайсковых могілках...

Да вайны непадалёк была ўскраіна Мінска, так што даты пахаванняў «кучкуюцца» адпаведным чынам...

Пачнем жа абыход магілаў ды пераказы-пералік.

Недалёка ад увахода знаходзіцца магілка і аж два помнікі *Усеваладу Ігнатоўскаму* (1881–1931), першаму прэзідэнту Акадэміі навук Беларусі і наркаму асветы БССР. Першы — нібы сарамяжлівы, другі — з барэльефам і належнымі надпісамі. З наступам на бела-

На Вайсковых...

або

Жалобная экскурсія

русізацыю ў канцы 1920-х — пачатку 1930-х гадоў *Ігнатоўскім* ушчыльную заняліся «адпаведныя органы». Ён быў аб'яўлены «лідэрам нацыянал-дэмакратычнай контррэвалюцыі». Татальныя абвінавачванні, цкаванне і, як вынік, — варты і

годны сын Беларусі «лёг на дула». Нават у 1937 годзе («Звязда», нумар за 16 чэрвеня) яго не забываюцца прыпамінаць сярод злейшых ворагаў народа.

Далей магіла *Івана Пуліхава*, які «казнён в ночь 24/25 февраля 1906 года» за замаха на мінскага губернатара (дарэчы, нерэалізаваны).

«От руки контрреволюции» загінуў намеснік старшыні ГПУ Беларусі *Іосіф Апанскі* і яго шафёр *Мікалай Голубеў* — іх пахаванні непадалёк «Беларуская энцыклапедыя» ў I томе, таварыш Апанскі ўдзельнічаў у «падрыхтоўцы абвінавачванняў у “нацдэмаішчыне” прадстаўнікоў беларускай інтэлігенцыі». Але ж зямля ўраўняла ўсіх: і карнікаў, і іх ахвяраў...

Тут жа, пры дарозе, знаходзіцца магіла беларускага і ўкраінскага спевака, народнага артыста Беларусі (1944) *Арсена Арсенкі* (1903–1945).

Калі ўзяць управа ад цэнтральнай брукаванай дарожкі, то ў хуткім часе перад вачыма паўстане цэлае «літаратурнае “пасяленне”».

Асабліва выдзяляецца велічны помнік паэту *Паўлюку Трусу* (1904 — 30.08.1929), які быў пахаваны першым. Памёр ад брушнага тыфу. Аўтар двух зборнікаў вершаў. Колішняя «Чырвоная змена» нават надрукавала (03.09.1929) падрабязнасці смерці Труса — тады газеты былі болей шчырыя... У жніўні яго «перапіхвалі» між сабой медыцынскія ўстановы. Далей ад ганебнасці выратавала выпадковасць. «Калі браніцю ў нядзелю 1-га верасня ў рукі ардынатара 3-й савецкай бальніцы выпадкова не трапіла абшарпаная кніжка, з вокладкі якой глядзеў на ардынатара партрэт Паўлюка, — дык пасінець, ужо распухлы труп нябожчыка быў бы ў тую ж нядзелю 1-га верасня адвезены на бальнічных драбінах на могілкі...» і мо паўтарыў бы шлях найвялікшага, але збяднелага Моцарта, які пахаваны ў агульнай магіле.

«Смерць трагічна ранняя, страта для літаратуры значная, але ж і думалася, чытаючы, пра тое, як ён

справіўся не дажыць да горшага, што пачалося з 1930-га... — пісаў у 2001 годзе *Янка Брыль* — *Успаміналася і пра другога ранняга, Багдановіча, якога ў гады вынішчэння магла б, вельмі проста, не выратаваць ад*

карнікаў і геніяльнасць». Нешта падобнае і збылося. Да прыкладу, за адну ноч 29 кастрычніка 1937 года ў Мінску расстралялі 20 беларускіх і яўрэйскіх літаратараў. Крытыкі *Саламон Левін* і *Пятро Хатулёў* мелі па 25 гадоў...

Але вернемся на могілкі. *Абрам Ашаровіч* (Алесь Ліпнёвы; 1909–1933). Ён другі пісьменнік, пахаваны тут. Нястомны журналіст і літаратар так і не паспеў выдаць асобную кнігу.

Алесь Гурло (1892–1938). Чалавек цяжкага лёсу, маючы 20-гадовы рэвалюцыйны стаж (!), стаў сталінскім вязнем у 1930 годзе (асуджаны на 5 гадоў высылкі ў Самару). Быў і на шаніўцам, і маладнякоўцам. Самы плённы перыяд паэтычнай творчасці *А. Гурло* прыпадае на 1920-я гады. Гэта яго радкі:

Мая Мекка —
прастор Беларусі,
А Мэдына — яе краса.
Вось затым да яе
я хілюся,
Што яна мне цяпер —
я сам.

Пісьменнік *Уладзімір Агіевіч* (1910–1952) — літаратурны крытык.

Нядоўга жыў удзельнік вайны *Юры Рудзько* (1913–1948).

Пісьменнік і даследчык беларускай літаратуры, першы старшыня Саюза пісьменнікаў БССР *Міхась Клімковіч* (1899–1954).

Быў выпадак, калі ў 1936 годзе, даведзены да адчаю калегамі па літаратурным цэху, *Клімковіч* паласнуў сябе брытвай... Тут жа пахаваныя ўрны жонкі і дачкі *Клімковіча* — *Святланы* (1935–2001); апошняя таксама была пісьменніцай.

Непадалёк — магілы дзвюх пляменніцаў *Янкі Купалы*. *Ніна Юльянаўна Раманоўская* (1918–1956) — дачка сястры *Янкі Купалы* *Леакадзіі*. Урач, жыла ў доме *Купалы* ў Мінску у 1927–1940 гадах. *Вацлава Іванаўна Петрачэнка* (Аўлачынска) (1918–1947) — дачка сястры *Марыі*. У 1930–1939 гадах выхоўвалася ў сям'і *Янкі Купалы*.

Паэт *Валянцін Таўлай* (1914–1947). Адметна тое, што з літаратараў ён тут адзін — заходнебеларускага гарту. Пры жыцці выдадзена (на шапірографе — удасканаленым гектографе) яшчэ ў Заходняй Беларусі паэма «Непераможная» (Вільня, 1928). У БССР, «дзякуючы» ўздзеянню літаратурнага кіраўніцтва, зборніка «Выбранае» (1947) ён не дачакаўся.

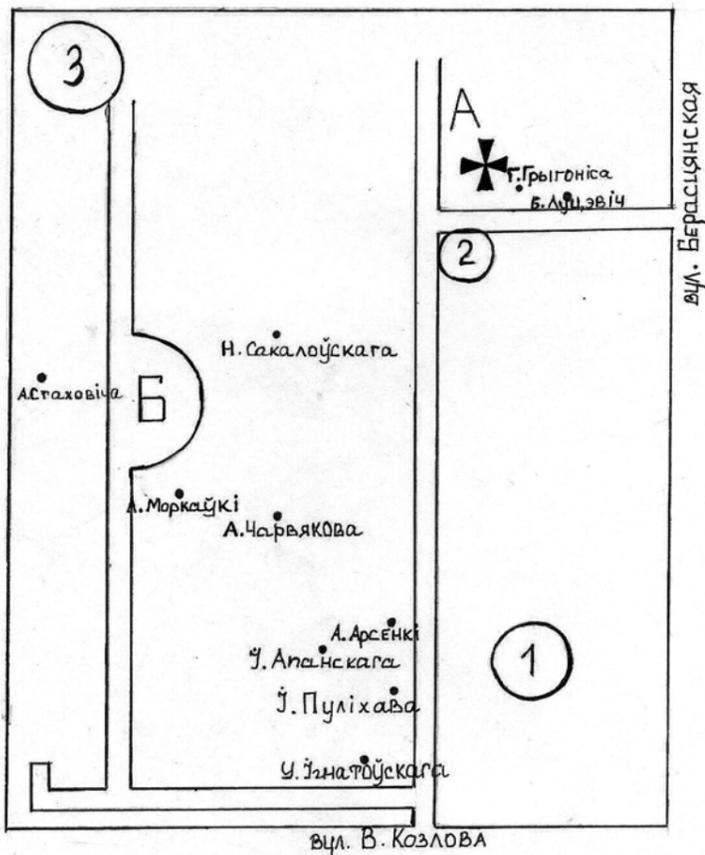
Кузьма Чорны (Мікалай Раманоўскі; 1900–1944). Бальшавіцкія «органы» пастараліся «разнастаіць» жыццё пісьменніка. Вось два ўрыўкі з яго дзённіка (запісы восені 1944 года): «У жаноўскай турме ў Мінску ўвосень 1938 году [адседзеў каля 8 месяцаў] мяне саджалі на кол, білі вялікім жалезным ключом па галаве і палівалі збітае месца халоднай вадой, паднімалі і кідалі на рэйку, білі паленам па голым жываце,

устаўлялі ў вушы папярковыя трубы і раўлі ў іх на ўсё горла, уганялі ў камеру з пацукамі, але рук у кайданы не замыкалі». І: «Колькі нашай інтэлігенцыі без дай прычыны гніе ў турмах і на высылцы! У мяне ўжо няма 70% здароўя. Я гіну і не магу выкарыстаць як бы трэба было свой талент» (працытаваў з тома 5 збору твораў у 6 тамах).

Сяргей
ЦІМОШКА,
г. Маладзечна

(Заканчэнне будзе)

Прыблізная тапалагічная схема размяшчэння магілаў дзеячаў літаратуры і мастацтва.

Умоўныя абазначэнні:

А — Стэла воінаў, якія спачываюць у безыменных магілах.

Б — Царква Аляксандра Неўскага.

Лічбамі на схеме абазначаныя магілы:

1. У. Агіевіча, А. Гурло, М. Клімковіча, А. Ліпнёва, В. Лютавай, В. Петрачэнка, Н. Раманоўскай, Ю. Рудзько, В. Таўлая, П. Труса, К. Чорнага.

2. У. Крыловіча, Я. Міровіча, Э. Самуйлёнка.

3. Якуба Коласа, Янкі Купалы і іх жонка, Д. Міцкевіча, А. Туранкова.

Рэлігійная палеміка – гэта палеміка паміж прадстаўнікамі розных рэлігіяў і веравызнанняў. Яна характэрна для краінаў і народаў, дзе заўважны ўплыў розных культурных традыцыяў і, адпаведна, мае месца суіснаванне і барацьба, змаганне за пашырэнне сярод насельніцтва. Бессэнсоўныя і амаль немагчымыя якія-небудзь спрэчкі там, дзе трывала валадарыць толькі адзін непарушны пункт погляду на пэўную з’яву. Таму для з’яўлення рэлігійнай палемікі, як і палемікі ў іншых галінах чалавечага жыцця, патрэбная наяўнасць свабоды выказвання і дзеяння. У адваротным выпадку неабходнасць у такой палеміцы адпадае: дамінуючая рэлігія (веравызнанне), г.зн. дзяржаўная, якая карыстаецца падтрымкай улады, не мае патрэбы вярбальнымі сродкамі пераконваць непрыяцеляў ці нязгодных у сваёй праваце, а выкарыстоўвае звычайна супраць іх толькі сілу.

Канец XVI – першая палова XVII ст. складаюць адну з самых напружаных і цікавых старонак у гісторыі, культуры і літаратуры Беларусі, звязаную з заключэннем Берасцейскай царкоўнай уніі 1596 г. У гэты час на Беларусі з яе выгадным геапалітычным становішчам паміж Усходам і Захадам, а таму з імкненнем ва ўсе часы іншых народаў, а найперш суседзяў, падпарадкаваць гэтую тэрыторыю, з наяўнасцю на нашых землях розных этнасаў, культурна-рэлігійных ўплываў і традыцыяў, з развітымі дэмакратычнымі асновамі складалася вельмі спрыяльнае поле і ўмовы для рэлігійнай барацьбы, у тым ліку і ў сферы літаратуры. Хапала каму, з кім, дзе і за што змагацца.

З-за адметнасцяў гістарычнага развіцця Беларусі ў гэтую палеміку былі ўключаныя або так ці інакш закраналіся хрысціяне (праваслаўныя, каталікі, уніята, пратэстанты), іўдзеі, язычнікі, хаця, безумоўна, дамінуючай была барацьба сярод хрысціянскіх веравызнанняў.

Характарыстыка пэўнай з’явы патрабуе яе класіфікацыі. Што да класіфікацыі палемічнай літаратуры, можна ўказаць на шматлікія спробы вылучэння ў ёй розных па храналагічным і ідэйна-тэматычным прынцыпах груп.

Падзел палемічнай літаратуры на плыні – уніятскую, каталіцкую, праваслаўную, пратэстанцкую – не вылікае прычыннаў і цяжкасцяў у класіфікацыі.

У даследаваннях савецкага часу, у адпаведнасці з класавым падыходам, заўважнае імкненне вылучыць у праваслаўнай плыні пэўныя класавыя групы. Так, А. Коршунаў падзяляў пісьменнікаў-палемістаў на тры крылы: арыстакратычнае (Хрыстафор Філалет), шляхецка-брацкай апазіцыі (Герасім і Мялецый Смятрыцкія, Клірык Астрожскі, Лявонцій Карповіч, Андрэй Мужылоўскі, Іоў Барэцкі, Захарый Капыценьскі і шэраг ананімных аўтараў), плябейскае, або плябейскіх дэмакратаў (Стэфан Зізаній, Іван Вішанскі, Афанасій Філіповіч). Такая класіфікацыя падаецца нам спрошчанай, хоць яна, як заснаваная на марксісцка-ленінскай метадалогіі, адпавядала патрабаванням свайго часу.

Рабілася таксама спроба класіфікаваць палемічную літаратуру па ідэйна-тэматычным ці ролевым прынцыпе. Напрыклад, П. Падвысоцкі вылучаў у праваслаўнай плыні дзве групы. Першая – літаратура «начётническая», якая мела на мэце засцерагчы праваслаўных ад магчымасці іх пераходу ў унію ці каталіцызм (яна была вынікам «начытанасці» праваслаўных): «Пісаў хто толькі мог і як мог. Горыч крыўды

і несправядлівасці зрывала з вуснаў пячатку маўчання ва ўсялякага, хто ўмеў валодаць пяром, і грунтоўнейшым... трактатам лаціна-ўніятаў спяшаюцца супрацьпаставіць свае прычынны аўтары, якія нічога агульнага з навукай не маюць». Другая – літаратура «учёная», якая абвясціла ўніятаў у іх нападках на праваслаўную веру і царкву і даказвала праўдзівасць праваслаўнага вучэння, выкрываючы каталіцка-ўніяцкае. Вучонымі яны з’яўляліся як з боку іх літаратурнага выкладу і навуковых прыёмаў доказу, так і па багаці дагматычнага матэрыялу.

Адзначым, што гэтая класіфікацыя даволі ўмоўная. Яна ў пэўнай ступені характарызуе ўзровень падрыхтава-

мовай, і, відаць, аднастайнасць моўнага афармлення павінна была паспрыяць прыцягненню чытачоў – назіральнікаў за дэбатамі. Можна пагадзіцца з думкай, што «да польскай і лацінскай мовы звярталіся звычайна ў тых выпадках, калі пісалі для шырокага кола чытачоў, апелявалі да грамадскай думкі ўсёй Рэчы Паспалітай».

Даследчыкі прыходзяць да высновы, што «выкарыстанне лацінскай і польскай моваў у вялікай ступені абумоўлівалася яшчэ і лацінска-польскім характарам асветы ды нацыянальнай патрэбай засваення еўрапейскіх спосабаў самаабароны, перадусім рэлігійнай абароны» (Р. Радзішэўскі), «выкарыстанне нашымі [праваслаўнымі. –

лы твора прысвячаліся разгляду асобных пытанняў.

Да прыкладу, у творы Мялецый Смятрыцкага «Weryfikacja niewinności i omylnych po wszystkiej Litwie i Bialej Rusi rozszianych...» (Вільня, 1621), мэта якога – абарона праваслаўя, знішчэнне ўніяцтва і недапушчэнне далейшага яго распаўсюджвання (абазначана ва ўступе), знаходзім усе пералічаныя накірункі: кожны раздзел можа выступаць самастойным творам.

Да грамадска-судовага накірунку належаць: раздзел «Prawo duchowne, ktore nam odstepcy metropolita u wladcyk nie pozwalaia miec za duchowne», які ўяўляе з сябе збор царкоўных правілаў, што рэгулявалі парадак царкоўнага кіравання. Даводзіцца, што уніята парушылі гэтыя правілы, а таму павінны быць пазбаўленыя епіскапскага сану; раздзел «Prawa swietskie, ktore nas z wladze odstepcy metropolita u wladcyk wyumia» – звод карацельскіх граматаў, сеймавых канстытуцыяў і трыбунальскіх рашэнняў, што пацвярджалі правы канстанцінопальскага патрыярха над праваслаўнай царквой Рэчы Паспалітай; раздзелы «Krzywdy u dolegliwosci, ktore nas od odstepcow naszych obchodza» і «Ze sie ludzom starozytnej religiej Graeckiej od odstepcow nieznosne w wierze praedudicia dziala», прысвечаныя апісанню прыгнёту праваслаўных уніятам; раздзел «Tragedia, ktora sie dziala w miescie Wileńskim nad wiernymi za instantia apostatow» пра падзеі ў Вільні ў Перадвельі адносна нядзелю 1621 г.; раздзел «O szczyrych zyczliwosci patriarchow Wschodnich ku zacnemu Krolewstwu Polskiemu» канстатуе прыхільнасць усходніх патрыярхаў да Рэчы Паспалітай, што з’яўляецца адным з галоўнейшых аргументаў, які адводзіць абвінавачванні праваслаўных уніятам і здрадзе Айчыне.

Да гістарычнага накірунку належаць: зварот да чытачоў, які змяшчае гістарычныя звесткі аб прыездзе і знаходжанні іерусалімскага патрыярха Феафана ў ВКЛ і пра дэталі ўзнаўлення праваслаўнай іерархіі; раздзел «Krotka przezeczonych obietij Recollectia» (толькі ў другім выданні), прысвечаны аналізу чутак сярод уніятаў пра ўзнаўленне праваслаўнай іерархіі.

Да дагматычнага накірунку належаць: раздзел «O dostoiestwach u beneficiach Cerkiewnych», дзе паказваецца адрозненне паміж епіскапскім санам і бенефіцыямі (царкоўнай маёмасцю); раздзел «Ze nowopodniesiona swiatynia bez nie uszanowania Maiestatu Krola Ie. M. w titulach swych, pewnym sposobem ogłoszona byc mogla», у якім даказваецца, што новапасвечаныя епіскапы маглі і павінны былі пасвячацца і таму атрымаць свае тытулы.

Да пасіянарнага накірунку належаць: раздзел «Krotke do swoich naromnienie» (высокапаэтычны зварот аўтара да праваслаўных); раздзел «Uciecha niewinności zacnego narodu Ruskiego» (паэтычнае судзяшэнне праваслаўных, гарачая малітва да Бога); глава «Epilog do potwarcy» (зварот да праваслаўных).

Такім чынам, палемічная літаратура Вялікага Княства Літоўскага канца XVI – першай паловы XVII ст. можа быць класіфікаваная паводле храналагічнага, ідэйна-тэматычнага, тэрытарыяльнага, культурна-рэлігійнага і іншых прынцыпаў. У ёй вылучаюцца наступныя накірункі: грамадска-судовы, гістарычны, дагматычны, пасіянарны. Але сінтэтычны і сінкрэтычны характар палемічных твораў не дае магчымасці адназначна аднесці многія з іх да пэўнай групы.

Ларыса ГЕДЗІМІН, г. Мінск

«Горыч крыўды і несправядлівасці...»

Спроба класіфікацыі праваслаўнай палемічнай літаратуры Вялікага Княства Літоўскага канца XVI – першай паловы XVII ст.

насці праваслаўных аўтараў у галіне дагматыкі і рыторыкі і паказвае, якія сродкі ўжывалі яны дзеля дасягнення сваіх мэтаў: аргументы «да чалавека» (абвінавачванні, заклікі, плачы і г.д.) ці аргументы «па сутнасці справы» (факты, лагічныя прыёмы і г.д.). Многія творы, якія складаліся з некалькіх раздзелаў, спалучалі ў сабе рысы як адной групы твораў, прапанаванай П. Падвысоцкім, так і другой («Запачка» і «Краткословный ответ Феодула» Івана Вішанскага, «Орѣнов, to jest Lament...» Мялецый Смятрыцкага і інш.).

Маладаследаванай застаецца праблема вывучэння розных школаў праваслаўнай плыні палемічнай літаратуры. Вядома, што існавалі своеасаблівыя цэнтры, дзе пісаліся і выходзілі з друку кнігі антыкаталіцкага і антыўніяцкага зместу (Вільня, Львоў, Астрог і г.д.), прычым у пэўныя часы роля гэтых цэнтраў рабілася больш ці менш значнай. Безумоўна, гэтыя асяродкі не існавалі ізалявана, а мелі паміж сабой даволі трывалыя і сталыя сувязі. (Так, Мялецый Смятрыцкі быў выхаванцам Астрожскай школы, вучыўся ў Віленскай езуіцкай акадэміі, выдаваў кнігі ў Вільні, таксама працаваў у Кіеве.)

Тым не менш, можна прапанаваць вылучэнне адпаведных тэрытарыяльных палемічных школаў, такіх як: *астрожская, львоўская, віленская, кіеўская*. Кожная з іх мела свае асаблівасці: калі, напрыклад, для астрожскай была характэрна асабліва цікавасць да Святога Пісання, то віленская школа засяродзіла сваю ўвагу на юрыдычным аспекце палемікі, а кіеўская вызначалася высокім узроўнем адукаванасці.

Адрозніваюцца творы праваслаўнай палемікі і сваім моўным афармленнем. На пачатковых этапах – гэта старабеларуская/стараўкраінская мова, а з 1630-х гг. – польская. Мялецый Смятрыцкі выступаў пераважна па-польску. Выбар мовы напісання быў, бадай, абумоўлены сацыяльна-культурнымі чыннікамі. Валоданне двюма і больш мовамі было для жыхароў усходніх абшараў Рэчы Паспалітай шэраговай з’явай. У тыя часы кожны адукаваны чалавек валодаў польскай

мовай, і, відаць, аднастайнасць моўнага афармлення павінна была паспрыяць прыцягненню чытачоў – назіральнікаў за дэбатамі. Можна пагадзіцца з думкай, што «да польскай і лацінскай мовы звярталіся звычайна ў тых выпадках, калі пісалі для шырокага кола чытачоў, апелявалі да грамадскай думкі ўсёй Рэчы Паспалітай».

Пісьменнікі-палемісты былі пераважна манахамі і святарамі (Іван Вішанскі, Мялецый Смятрыцкі (з 1617 г.), іерарх Пячорскага манастыра Лявонцій, Андрэй Мужылоўскі, Афанасій Філіповіч, Пётр Магіла і інш.) і значна радзей – свецкімі асобамі. Актualным з’яўляецца пытанне пра аўтарства некаторых твораў праваслаўнай плыні палемічнай літаратуры, якія часта былі падпісаныя псеўданімам або наогул не мелі аўтарскага абазначэння.

Тым не менш, тэрытарыяльны і сацыяльны крытэрыі не даюць магчымасць класіфікаваць творы праваслаўнай палемічнай літаратуры, бо вызначальную ролю ў ідэйным змесце і часам нават у паэтыцы твора адыгрывала ідэйная канва, абумоўленая мэтай прызначэннем. Таму, на наш погляд, у палемічна-апалагетычнай літаратуры можна вылучыць наступныя накірункі.

Грамадска-судовы. Творы гэтага накірунку адрасуюцца ўраду і каралю з мэтай пераканаць іх, што праваслаўная царква мае свае правы і прывілеі, якія недаравальна парушаць; звярнуць увагу на праблемы праваслаўных і спыніць пераследы вернікаў.

Гістарычны. Яго мэта – даць гістарычнае абгрунтаванне існавання праваслаўнай царквы на нашых землях з даўніх часоў, а таксама яе святасці.

Дагматычны. Яго прызначэнне – адвесці нападкі іншых канфесіяў на праваслаўе ў галіне дагматыкі і паказаць дагматычную праўдзівасць усходняга хрысціянства («Вопросы и ответы православному з папезником» (1603), «Лист Мелетія» (1605) і інш.).

Пасіянарны накірунак быў скіраваны на эмацыянальную сферу вернікаў з мэтай прадухілення пераходу праваслаўных у іншыя канфесіі і адстойвання імі свайго веравызнання.

Разам з тым, вылучыць прыкметы, якія дазволілі б адназначна аднесці твор да пэўнага накірунку, даволі праблематычна: звычайна розныя раздзе-

Браніслаў Эпімах-Шыпіла

Уздоўж

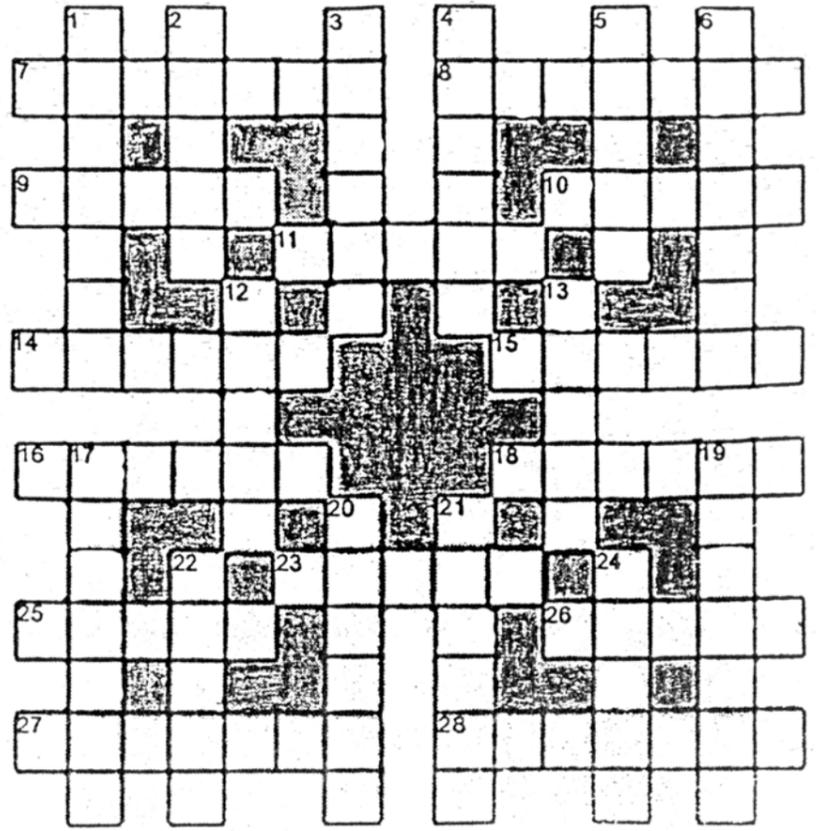
7. «Беларускія ...». Серыя кніг, якую выпускала па папярэдняй падпісцы выдавецкая суполка «Загляне сонца і ў наша ваконца!», фактычным кіраўніком якой быў Б. Эпімах-Шыпіла. 8. Аўтар артыкула «Загляне сонца... і Вацлаў Ігнацюк» (Спадчына. 1992. № 2) пра ролю Б. Эпімах-Шыпілы ў выдавецкай суполцы. 9. Адзін з жанраў літаратуры, што выдала суполка. 10. Адміністрацыйная адзінка месца нараджэння Б. Эпімах-Шыпілы: в. Будзькаўшчына Лепельскага ... (зараз Полацкі раён). 11. Асноўная форма работы па зборы матэрыялаў клуба «Юны этнограф» пры музеі Б. Эпімах-Шыпілы (Ветрынская СШ). 14. «... Доўгага Герасіма». Слова з назвы ананімнага твора, які Б. Эпімах-Шыпіла ўключыў у сваю «Хрэстаматыю». 15. Сапраўднае імя пісьменніка Цішкі Гартнага, які пакінуў успаміны пра Б. Эпімах-Шыпілу. 16. Дзеяч беларускага нацыянальна-дзяржаўнага адраджэння, вучоны ў галіне эканомікі, сельскай гаспадаркі, картаграфіі, аўтар

падручніка «Геаграфія Беларусі», якому Б. Эпімах-Шыпіла дапамагаў у час вучобы ў Пецяргбургу. 18. Свячка Б. Эпімах-Шыпілы з г. Торуні (Польшча) Ядвіга Сельвістровіч – пра... 23. Псеўданім В. Дуніна-Марцінкевіча, якім ён падпісаўся на адвароце здымка, дасланага Б. Эпімах-Шыпілу разам з рукапісам камедыі «Залёты». 25. Псеўданім знакамітай пісьменніцы Элаізы Пашкевіч, якая вяла перапіску з Б. Эпімах-Шыпілам, а суполкай была выдадзена яе кніга «Першае чытанне для дзетак беларусаў». 26. Народны пясняр Беларусі, з якім Б. Эпімах-Шыпіла працаваў у камісіі мовы і літаратуры Інбелкульту. 27. Славуты першадрукар з Полацка, яго кніга «Апостал» была выдадзена суполкай «Загляне сонца і ў наша ваконца!». 28. Назва алфавіта, якім была напісаная «Беларуская хрэстаматыя» Б. Эпімах-Шыпілы.

Упоперак

1. Пасёлак, дзе ў школе знаходзіцца музей Б. Эпімах-Шыпілы. 2. Тытул Адама Юрыя

Чартарыйскага, пра якога Б. Эпімах-Шыпіла склаў бібліяграфічную працу. 3. Дакумент аб вучонай ступені кандыдата, які Б. Эпімах-Шыпіла прыклаў да прашэння рэктару Пецяргбургскага ўніверсітэта аб прыняцці яго на пасаду памочніка бібліятэкара. 4. Звод правілаў, які рэгуляваў дзейнасць «Беларускага літаратурна-навуковага гуртка студэнтаў» Санкт-Пецяргбургскага ўніверсітэта, зацверджаны 30 снежня 1912 г., неафіцыйным кіраўніком якога з'яўляўся Б. Эпімах-Шыпіла. 5. «Гэй, дзіва над дзіва, мкне ... грамлівы!». Слова з верша-вітання «Беларускай выдавецкай суполцы «Загляне сонца і ў наша ваконца!» Янкі Купалы. 6. Вёска на Полаччыне, дзе была сядзіба Эпімах-Шыпілаў, а зараз Браніславу Ігнатавічу ўстаноўлены памятны знак. 12. Еўрапейская краіна, куды Б. Эпімах-Шыпіла атрымаў службовую навуковую камандзіроўку. 13. «Не радуе вачэй адбываюся...: І непрытульна ўсё, і нудна ўсё кругом». Слова з верша Альберта Паўловіча «Сумная восень», які на польскую і старажытнагрэчаскую мовы пераклаў Б. Эпімах-Шыпіла.

17. Першая выканаўца ролі Паўлінкі ў п'есе Янкі Купалы, рэпетыцыяй якой праходзілі на кватэры Б. Эпімах-Шыпілы, яна ж аўтарка кнігі «Сцежкамі жыцця», дзе ўспамінае і пра Браніслава Ігнатавіча. 19. Мяншка князя з твора «Князь Радзівіл ...» (зборнік А. Сержпутоўскага «Казкі і апавяданні беларусаў Слуцкага павета», які адрэдагаваў Б. Эпімах-Шыпіла). 20. Імя кіраўніка праўлення суполкі «Загляне сонца і ў наша ваконца!». 21. Народны паэт Беларусі, апекуном і рэдактарам першага зборніка «Жалейка»

якога з'яўляўся Б. Эпімах-Шыпіла, на працягу 25 гадоў іх звязала моцнае сяброўства. 22. Сінонім слова каштоўнасць, у адносінах да Эпімах-Шыпілы так яго «Хрэстаматыю» і збор кніг па беларушчыне назваў калекцыянер Л. Бэндэ. 24. Дакладна перапісаны Б. Эпімах-Шыпілам экзэмпляр рукапісу п'есы «Залёты» В. Дуніна-Марцінкевіча, які ўвайшоў у «Беларускую хрэстаматыю».

Склала **Валянціна СОПІКАВА**, г. Наваполацк

Адказы на крыжаванку, змешчаную ў № 10

Уздоўж: 4. Свіраны. 6. Мужычок. 10. «Буслы». 11. Хата. 12. Скрыпачка. 15. Кашаль. 16. Мацею. 17. Жабрак. 20. Дудка. 21. Матка. 24. Краскі. 25. Песня. 27. Малуша. 31. Гракоўнік. 33. Край. 34. Ямант. 35. Багацце. 36. Ягнятка. Упоперак: 1. Карскі. 2. Ажэшка. 3. Голас. 5. Воля. 7. Жупраны. 8. Капец. 9. Маскалі. 13. Аліндарка. 14. Паратунак. 18. Трава. 19. Сымон. 22. Курачкі. 23. Кушляны. 26. Слова. 28. Братцы. 29. Вільня. 30. Наказ. 32. Смык.

Малая краязнаўчая энцыклапедыя

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

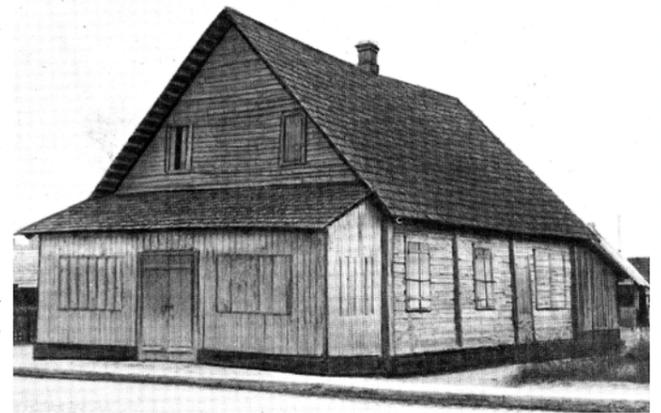
КАРЧМА – комплекс будынкаў і збудаванняў, дзе спыняліся, харчаваліся, начавалі падарожнікі. Пераважна будавалі з дрэва, радзей з цэглы на гандлёвых плошчах гарадоў і мястэчак, на галоўных вуліцах, у прадмесцях, на гандлёвых шляхах каля вёсак, фальваркаў, перавозаў праз рэкі, пры млынах і г.д. Вялікія карчмы ў гарадах і мястэчках называліся аўстэрыямі. Паводле функцыянальнага прызначэння падзяляліся на заезныя (тыпу гасцініцы) і шынковыя (тыпу харчэўні). У Беларусі з XVI ст. размяшчэнне і парадак дзейнасці карчмаў рэгламентаваліся Статутамі Вялікага Княства Літоўскага, вялікакняжацкімі і каралеўскімі прывілеямі, з канца XVIII ст. – законамі Расійскай імперыі.

Шынковыя карчмы мелі простую архітэктурна-планіровачную структуру, якая складалася на аснове планіроўкі традыцыйнага 2- або 3-камернага жылля (хата + сенцы і хата + сенцы + хата). У шынку былі кафляная грубка або камін для абагрэву памяшкання, мураваная печ для прыгатавання ежы, пасярод памяшкання стаяў доўгі стол, вакол яго – лавы; лавы і ўслоны размяшчаліся і ўздоўж сценаў. Каля ўвахода звычайна была паліца ці шафка з посудам. У шынках і сенцах адасабляліся каморы для карчэмнай маёмасці, прадуктаў харчавання і святліцы для заможных наведнікаў. Такія карчмы існавалі ў Барані пад Оршай, Дзярэчыне і Манькавічах пад Столінам, у Паставах і інш. Заезныя карчмы складаліся з «заезда», размешчанага ў цэнтры або збоку карчмы, вялі-

кай хаты-шынкоўні з каморкамі і гасціных пакояў. «Заезд» быў адначасова сенцамі і стайняй, дзе ўздоўж сценаў размяшчаліся жалабы, канавязі, драбіны. У некаторых карчмах пры белай гасцінай вылучаўся самастойны блок кухонных памяшканняў. У больш развітых тыпах былі спецыяльныя стайні і вазоўні, якія размяшчаліся за «заездам» у тыле карчмы або перад ёю. Жылыя памяшканні гасцінічнага тыпу ў буйных карчмах перамяшчаліся ў мезанін (вылучаліся падчэнямі – адкрытымі галерэямі, падсёнямі, утворанымі вялікім вынасам страхі), у ніжнім ярусе заставаліся толькі кухня, сталовая, гасціная, каморы. Такія збудаванні існавалі ў Койданаве, Гродне (карчмы «Раскоша» і «Нёнза», т.зв. Занёманская) і ў інш. месцах. Падвор'е забудовалася гаспадарчымі і вытворчымі збудаван-

нямі. На ім размяшчаліся бровар, салядзілля, скляпы, свірны, жыллё карчмара. Пры некаторых буйных карчмах развіваліся комплексы гандлёвых памяшканняў (Слуцк).

У 2-й пал. XVIII – XIX стст. на аснове карчмаў сфармаваліся новыя тыпы збудаванняў: гасцініцы, паштовыя станцыі, пастаяльныя двары і інш.

Будынак былой карчмы ў в. Міхалішкі, Астравецкі раён